

Teória literatúry

Literatúra je súhrn všetkých diel, ktoré na zobrazovanie alebo odrážanie skutočnosti používajú ako hlavnú formu prejavu **jazyk**.

Rozdelenie literatúry:

- 1. Vecná literatúra** (odborná, publicistická, administratívna) má za cieľ čitateľa presne a jednoznačne informovať, poučiť, oboznámiť s novými poznatkami. Nemá estetickú funkciu.
- 2. Umelecká literatúra** zobrazuje skutočnosť **umeleckými prostriedkami** a má vyvolať u čitateľa **pocit krásna**. Preto ju voláme aj krásna literatúra.

Každé literárne dielo má obsah a formu.

1. Obsah je to, o čom autor píše.

téma (udalosť, fakt, námet literárneho diela)
idea (hlavná myšlienka, je psychologický uhol pohľadu na konanie postáv v diele)

2. Forma, žáner je to, ako autor píše (je to spôsob, ktorým autor realizuje daný obsah).

Príklad: **forma básneň** (v ktorej autor použil istý rým, počet veršov, slôh, rôzne metafory, prívlastky, básnické slová, pomocou ktorých vyjadril svoje pocity a dojmy...)

forma poviedka (v ktorej autor použil rozprávanie i opis, priamu reč, slangové slová, vnútornú reč, monológ, dialóg atď.; čiže použil typické prvky pre výstavbu danej formy)

Umelecká literatúra

1. Umeleckú literatúru delíme podľa pôvodu na: **a) ľudovú slovesnosť**
b) umelú (autorskú) literatúru

a) Ľudová slovesnosť je súhrn všetkých slovesných útvarov zachovaných v tradíciách širokých ľudových vrstiev. Je súčasťou ľudovej kultúry (folklóru).

Znaky: a) je staršia ako literatúra umelá
b) šíri sa ústnym podaním - tradovaním
c) autori sú **neznámi** (anonymní)

Druhé formy: a) piesne (pracovné; obradné = svadobné, smútočné; uspávanky; ľubostné; zbojnícke; pastierske; trávnicke; banické; regrútske a vojenské; žartovné; tanečné)
b) balady f) porekadlá
c) povesti g) hádanky
d) rozprávky h) rečovanky a vyčítanky
e) príslovia, pranostiky ch) ľudové (detské) hry

b) Umelá literatúra sú všetky literárne diela, ktorých **autor je známy**

2. Umeleckú literatúru delíme podľa druhu na: **a) lyriku, b) epiku, c) drámu**

Lyrika

- literárny druh

Lyrické literárne diela (väčšinou básne) vyjadrujú: city, myšlienky a nálady autora. Nemajú dej.

Lyrika sa podľa spracovaných tém delí na: - **osobnú** (patrí k nej aj ľúbostná)
- **prírodnú**
- **spoločenskú**

- Ak autor v hociktorom lyrickom diele uvažuje nad nejakým problémom, zamýšľa sa nad tým, čo ho trápi, nazývame to **reflexívna lyrika** (= **uvažovanie**).
- Básne, ktoré vznikajú ako reakcia na istú udalosť, nazývame **príležitostné básne**.
- Osobitným druhom lyrickej poézie sú **populárne piesne**. Ich autormi sú hudobní skladatelia a textári. Vyjadrujú vkus určitej generácie.
Evergreen-pieseň = večne zelená.
- **Lyrický hrdina** je taký hrdina v lyrickej poézii, prostredníctvom ktorého autor vyjadruje svoje pocity, myšlienky a nálady (autor sa stotožňuje s hrdinom!).

Druhové formy umeleckej literatúry - lyrickej

Aforizmus - je stručný výrok, ktorý obsahuje vtipnú myšlienku.

Elégia - (žalospev) je lyrická báseň, v ktorej básnik vyjadruje žiaľ nad nejakou smutnou skutočnosťou.

Epigram - je krátka satirická báseň, v ktorej sa autor vysmieva zlým vlastnostiam osôb a javom v spoločnosti.

Epitaf - je lyrický žáner, nápis na náhrobnom kameni. Vznikol z epigramu, mal by vystihovať pochovaného.

Hymna - je druh básne, ktorá vyjadruje nielen vzťah k určitej spoločenskej udalosti, ale má zároveň aj charakter oslavy, velebenia, vyjadruje vznešené myšlienky.

Koleda - je obradová pieseň, vychádzajúca z ľudovej slovesnosti, ktorá sa viaže na určité sviatky v roku (Vianoce, Nový rok).

Óda - je lyrická oslavná báseň, ktorá sa s nadnesenosťou a pátosom vyjadruje k nejakej téme (národ, príroda, mladosť, sloboda, mier, významná osobnosť, vlasť).

Sonet - je lyrická báseň (alebo jej časť), ktorá sa skladá zo 14 veršov v 4 strofách (4+4+3+3). V jej úvode básnik nastoľuje problém a v závere sa ho snaží vyriešiť alebo naň poukázať. Modernejšie sonety už nedodržia presný počet strof.

Žalm - nerýmované zhudobnené dvojveršie z Biblie, obsahovo rôznorodé

Epika

- literárny druh

Epické literárne diela majú dej. Ich najdôležitejším znakom je rozprávanie.

Dôležitými kompozičnými prostriedkami (kompozícia je usporiadanie prvkov, spôsob výstavby) v epickom texte sú:

a) **pásmo rozprávača** (rozprávač je nositeľom rozprávania)

b) **pásmo postáv** (postavy sú nositeľmi príbehu, ktorý sa rozvíja v čase a priestore)

Keď sa autor stotožňuje s postavou rozprávača, hovoríme o priamom rozprávaní (ja – rozprávanie). Ak autor rozpráva v 3. osobe minulého času, hovoríme o autorskom rozprávačovi (on – forma).

Reč postáv je opakom autorskej reči. V texte sa prejavuje ako dialóg alebo monológ.

Dialóg (charakterizačný prvok epiky) je rozhovor dvoch alebo viacerých postáv.

Monológ je reč jednej postavy.

Miesto, kde sa dej odohráva, sa nazýva **prostredie**.

Každé epické dielo má:

a) **hlavného hrdinu** (postavu)

b) **vedľajšie postavy**

Ak hlavným hrdinom diela nie je jednotlivec, ale skupina ľudí, nazýva sa **kolektívny hrdina** (napríklad slovanskí junáci v básni Mor ho!).

Lyrickoepická báseň je taká báseň, v ktorej sa prelínajú lyrické i epické prvky.

Druhovú formy umeleckej literatúry (lyrické a epické)

Anekdota je krátky a vtipný príbeh o skutočnej alebo vymyslenej udalosti, ktorý má neočakávaný záver s vtipnou pointou.

Báj (mýtus) je epická forma, v ktorej sa odráža primitívny názor človeka na svet. Vznikla v čase, keď si ľudia nevedeli vysvetliť mnohé prírodné javy. Preto ich ľudia prisudzovali bohom, ktorí spravujú svet a život.

Bájka je veršovaná alebo neveršovaná malá epická žánrová forma, ktorá vyslovuje mravné poučenie. Je vyslovené buď na začiatku, buď na konci bajky, alebo vyplýva z príbehu. Najčastejšie v bajke vystupujú zvieratá, ktoré majú vlastnosti a konajú ako ľudia. Bájka využíva hlavne inotaj a personifikáciu. Najznámejším bájkarom bol grécky otrok Ezop (žil v 6. storočí pred Kristom).

Balada je epická báseň pochádzajúca z ľudovej slovesnosti , ktorá má tieto znaky:

a) má pochmúrny a jednoduchý dej

b) dej má rýchly spád a stupňuje sa (často využíva magické číslo tri)

c) vystupujú v nej nadprirodzené postavy a javy

d) dej sa končí tragicky

Balady sú ľudové (majú všetky znaky) a umelé (niektoré znaky im môžu chýbať).

Ak je príčinou tragédie zlá spoločenská situácia (bieda, vojna, zlá macocha), je to sociálna balada.

Denník je literárne dielo monografického charakteru písané formou denných záznamov. Autor v nich zachytáva udalosti z osobného i spoločenského života.

Esej je žánrová forma, úvaha, ktorá sa zaujímavo, príťažlivo a často s vtipom zamýšľa nad odbornými, kultúrnymi i spoločenskými problémami, využívajúc umelecký štýl.

Fejtón je novinársky článok, v ktorom sa zosmiešňujú nezdravé javy spoločenského života. Má menší rozsah, písaný je živo, vtipne, duchapľne, zveličene. Uverejňovaný je v novinách alebo časopisoch obyčajne pod čiarou = podčiariť.

Hádanka je krátky text, ktorý skryto pomenúva predmety alebo javy na základe vonkajších znakov, vnútornej podobnosti alebo inej súvislosti. Je spojená s otázkou, na ktorú treba odpovedať.

Komiks je epický žáner, ktorý pozostáva zo série obrázkov a najčastejšie sa uverejňuje na pokračovanie v tlači. Obyčajne zobrazuje žartovný príbeh a je založený na dialógu, ktorý je vkomponovaný priamo v obrázku v tzv. slovnej bubline.

Legenda je veršovaný alebo prozaický epický útvar, ktorý rozpráva o živote, skutkoch, zázrakoch a mučeníctve svätých.

Modlitba je krátka náboženská skladba, ktorá sa obsahom obracia k Bohu alebo k svätým s prosbou o splnenie nejakej žiadosti.

Novela je stredne veľká epická forma (medzi románom a poviedkou), ktorá má jednoduchší dej (jednu udalosť), menej postáv, ktoré sú už charakterovo sformované.

Porekadlo je krátky výrok, ktorý obrazne vyjadruje životnú skúsenosť. Nemá poučenie.

Povešť je epická forma, v ktorej sa dej viaže na historickú udalosť, osobnosť, miesto a iné javy v minulosti. Má reálne jadro, ku ktorému však autori pridali aj veľa neskutočných javov plných fantázie. Povesti sa delia na:

- a) miestne (viažu sa ku konkrétnemu miestu)
- b) historické (opisujú významné udalosti minulosti)
- c) heraldické (vysvetľujú pôvod erbov)

Každý národ má svoje povesti. Ruské povesti sa volajú byliny.

Poviedka je krátka epická forma. Dej poviedky je jednoduchý a vystupuje v ňom málo postáv, ktoré sa charakterovo nevyvíjajú. Poviedka so žartovnou tematikou je **humoreska**.

Pranostika je krátky výrok ľudovej slovesnosti, ktorý vznikol na základe dlhého pozorovania prírodných javov (podnebia, počasia) a dnes je zovšeobecnený.

Príslovie je krátky obrazne vyjadrený ľudový výrok, ktorý má poučenie.

Reportáž je epická žánrová forma, v ktorej autor sprostredkúva fakty, pridáva sa ich, ale súčasne ich hodnotí, vyjadruje vlastné stanovisko.

Román je veľká epická forma, rozsiahle dielo. Dej je zložitý. Má jeden hlavný dej, ale i viaceré vedľajšie (epizódne) deje. Okrem hlavnej postavy, ktorá sa môže charakterovo vyvíjať, je v románe veľa vedľajších postáv.

Romány (ale aj iné literárne formy) sa delia na:

- a) historické (spracúvajú dôležité udalosti z histórie)
- b) vedecko-fantastické (science-fiction, sci-fi, čerpajú z poznatkov vedy a techniky a stvárajú udalosti z budúcnosti)
- c) dobrodružné (majú pútavý dej, dramatické a nebezpečné situácie)
- d) biografické (vychádzajú zo životopisných prameňov nejakej osobnosti z histórie)
- e) autobiografické (autor píše o svojom živote)
- f) detektívne (dej je založený na zločine a na pátraní detektíva po páchatel'ovi)
- g) dievčenské (obsahom určené dievčatám)
- h) cestopisný (opisuje život a kultúru iných krajín pomocou cesty cez krajinu)
- ch) sociálny (spoločenský) (rieši problémy spoločnosti a poukazuje na problémy jednoduchých ľudí)
- i) psychologický (zachytáva psychologickú stránku postáv, ich vnútorné prežívanie pocitov)
- j) generačný (rozsiahly román s veľkou dejovou líniou a veľkým množstvom postáv. Zobrazuje osudy viacerých po sebe nasledujúcich generácií rodiny, ich vzťahy, osudy)

Rozprávka je krátka epická forma s jednoduchým dejom, v ktorej dobro víťazí nad zlom, šikovnosť nad hlúposťou. Rozprávka vychádza z ľudovej slovesnosti, vyjadruje túžbu po spravodlivosti. Delenie rozprávok:

podľa autorstva: 1. ľudové

2. umelé

podľa obsahu: 1. fantastické

2. realistické

3. zvieracie

podľa formy: 1. prozaické

2. básnické

3. dramatické

podľa tém: 1. klasické

2. moderné

Dráma

- literárny druh

Dramatické literárne diela sú určené na predvádzanie textu na základe zrakového (vizuálneho) a sluchového (audiálneho) vnímania.

Preto drámu rozdeľujeme do týchto kategórií: a) divadelná hra

b) film

c) televízna hra

d) rozhlasová hra

Hoci má dráma aj písomnú podobu textu, je určená na jeho dramatizáciu pre divákov. Dráma má spoločné znaky s epikou, lebo má dej. Má spoločné znaky aj s lyrikou, lebo autor vyjadruje prostredníctvom postáv svoje pocity a myšlienky.

V dráme nie je rozprávač príbehu. Dej prebieha prostredníctvom konania postáv a ich dialógov.

a) Divadelná hra

je literárny text, ktorý sa prispôsobí na realizáciu na divadelnej scéne (javisku).

Túto premenu nazývame i n s c e n á c i a.

Východiskové dramatické žánre sú: a) tragédia

b) komédia

Tragédia je najstarší dramatický žáner. Jeho hlavným znakom je boj jednotlivca alebo skupiny s nepriateľom. Hlavný hrdina zahynie.

Komédia je dramatický žáner, ktorý má za cieľ svojou komickosťou vyvolať u divákov smiech.

Dráma má túto kompozíciu:

1. úvod (expozícia), divák sa zoznami s prostredím, časom, hlavnými postavami
2. zápleтка naznačuje konflikt
3. zauzľovanie (kolízia), konflikt sa vyostruje
4. vyvrcholenie (kríza), konflikt vrcholí
5. rozuzlenie (katastrofa) je kladné alebo záporné vyriešenie konfliktu

Divadelná hra sa delí na časti – **dejstvá**. Tie sa striedajú v hre vtedy, ak sa nasledujúci dej odohráva v inom prostredí alebo čase. Dejstvá sa delia na **výstupy**. Pri každom výstupe sa mení počet postáv na javisku.

Ak má divadelná hra len jedno dejstvo, je to **jednoaktovka**.

Slávnostné uvedenie hry sa volá **premiéra**, ďalšie predstavenia sú **reprízy**, posledné sa volá **derniéra**.

Pri realizácii divadelnej hry sa podieľajú viaceré osoby.

Dramatik – spisovateľ, autor divadelnej hry.

Dramaturg – dielo vyberá do repertoára divadla a pripravuje podmienky na realizáciu.

Režisér – tvorca koncepcie a spôsobu stvárnenia divadelnej hry.

Herci – stvárnajú postavy hry.

Scénický výtvarník – tvorca scény, na ktorej sa divadlo hrá (kulisy – všetky predmety na javisku, ktoré vytvárajú prostredie hry, rekvizity – všetky predmety na javisku, ktoré herci používajú).

Hudobný skladateľ – tvorca scénickej hudby, ktorá dotvára, podfarbuje dej.

Ďalej v divadle pracujú osvetľovači, zvukári, návrhári a realizátori kostýmov, maskéri.

Muzikál je žáner hudobného divadla, v ktorom je spojený slovesný text, hudba, spev a tanec.

Bábková hra je divadelná hra, ktorá sa predvádza na javisku, ale namiesto hercov v nej vystupujú bábkky.

Bábkky “oživujú“ na javisku bábkoherci. Takéto oživovanie sa volá **animácia**.

Druhy bábkových divadiel:

a) maňuškové – bábky sú vodené zospodu

b) marionetové – bábkoherci sú nad bábkami a vodia ich zhora

c) javajkové – bábky sú vodené zospodu na paličkách

b) Film

je dramatický žáner zaznamenaný filmovou kamerou, vybudovaný na jednote obrazu, slova, hudby a zvuku.

Film vzniká na podklade **scenára** (jeho autor sa nazýva **scenárista**). Scenár sa skladá z dvoch častí. V ľavej časti strany je technický scenár (je na nej napísané, čo v danej chvíli kamera zachytí), vpravo literárny scenár (slová hercov).

Obraz vo filme je na úrovni slova v literatúre. Rad obrazov, ktoré vyjadrujú ten istý motív, je sekvencia. Po natočení filmu (v exteriéroch–vonku, v interiéroch–v štúdiu) nasleduje **strih** a práca **strihača**. Strih vyjadruje poradie a kompozíciu dejových zložiek, dodáva filmu tempo (tempo deja a tempo montáže).

Pri výrobe filmu ďalej pracujú: **producent** (schvaľuje výber scenára a zabezpečuje financie na výrobu filmu), **režisér**, **kameraman**, **herci**, **kaskadéri** (zastupujú hercov v nebezpečných scénach), **technici**, **osvetľovači**, **zvukári**, **maskéri** a **kostyméri**, **autor hudby**, **výrobca zvláštnych efektov** a ďalší.

Animovaný film je druh filmu, v ktorom ožívajú kresby alebo bábky nasnímané kamerou. Do jedného filmu sa musí urobiť až milión takýchto záberov. V súčasnosti sa veľa animovaných filmov už vyrába počítačovou technikou.

c) Televízna hra

je dramatický žáner, ktorý využíva obraz i zvuk, ale dominantnejší je sluchový princíp. Vyrába sa iba pre potrebu televízie a televíznou technikou, spôsob práce je podobný ako vo filme.

Premenu literárneho diela na televíznou hru voláme **inscenácia**.

d) Rozhlasová hra

je literárno-dramatický žáner, ktorý využíva iba zvukové prostriedky. Základným výrazovým prostriedkom je **slovo**, dôležitý je i **zvuk** (zvukové efekty, hudba), ktorý môže citovo umocňovať obraznosť jazykových prostriedkov.

POÉZIA

Verš, rytmus, rým, strofa

Poézia je súhrn všetkých veršovaných literárnych diel.

Jednotlivé veršované literárne dielo je **báseň**.

Veršované literárne dielo je také, ktoré je napísané vo „**viazanej**„ **reči**. Má určité pravidlá, v ktorých dôležitú úlohu zohráva rytmus a intonácia. **Rytmus** je pravidelné opakovanie určitých javov. V literatúre vníma človek rytmické opakovanie ako estetický jav. A na ňom je postavená báseň.

Základnou rytmickou jednotkou básne je verš. **Verš je jeden riadok básne**.

Verš však nestojí v básni osamotený. Spája sa s ostatnými veršami do väčších celkov, do strof. **Strofa (sloha) je zoskupenie dvoch alebo viacerých veršov v básni**. Báseň môže mať ľubovoľný počet strof.

Rým je zvuková zhoda slabík na konci veršov.

Typy rýmov:

a) združený (spája dva a dva susedné verše podľa schémy **aa, bb, cc, dd ...**)

Bolo dobre – ale dávno;	a
žil na svete Slovak slávno;	a
oj, žil si on vo slobode,	b
Ako ryba v tichej vode.	b

b) striedavý (spája vždy dva nepárne a dva párne verše strofy podľa schémy **a b a b**)

Naša reč je sladká	a
jak mlieko Panny Márie,	b
ale slovo matka	a
nad všetky dary je,	b

c) obkročný (spája prvý verš so štvrtým a druhý s tretím podľa schémy **a b b a**)

A národ oboril sa na národ	a
s úmyslom vraždy, s besom skaziteľa.	b
Kres spráskal pušiek, zahrmeli delá;	b
zem stene, piští vzduch, rvú vlny vôd,	a

d) prerývaný (spája iba párne verše podľa schémy **a b c b**, ostatné sa nerýmujú)

Ty si prvá, čo si moju	a
dušu správne pochopila.	b
Ale mlčím. – Kebych vrael,	c
zas by si mi neverila.	b

e) postupný (spája prvý verš so štvrtým, druhý s piatym, tretí so šiestym, **a b c a b c**)

Viem, že môj silný hlas mrie bez ozveny,	a
hoc by sa niesol jak spev cherubína!	b
Viem, že je márna žertva môjho života ...	c
Poslednej chaty zakiaľ stoja steny,	a
v nejž hlaholila sladká slovenčina:	b
s tou chatou zviažem obsah svojho bytia.	c

Rytmus sa v básni dosiahne aj použitím rovnakého počtu slabík vo veršoch. Nazývame to **sylobický veršový systém**.

*Rytmus sa dosiahne v poézii aj týmito spôsobmi:

- a) časomerná prozódia
(rytmus vzniká striedaním dlhých a krátkych slabík, tento spôsob používal Ján Hollý)
- b) slabično-prízvučná prozódia
(rytmus vzniká striedaním prízvučných a neprízvučných slabík, ktoré tvoria stopy daktyl, trochej, jamb)

V niektorých básňach sa nevyskytuje ani jeden zo spomínaných spôsobov tvorenia rytmu. Ak báseň nemá pevnú, viazanú stavbu, je napísaná **voľným veršom**.

Presah je nezhoda medzi rytmickým a vetným členením veršov (veta presahuje jeden verš a končí sa až v časti ďalšieho).

A jak v žne postat' zbožia líha zrelá
pod kosou, radom váľajú sa telá;

PRÓZA

Próza je jedna zo základných foriem (typov) literárnej tvorby. V najširšom zmysle slova je to akýkoľvek písaný neveršovaný, čiže neviazaný, prejav.

Na vykreslenie určitej príhody využívajú autori:

- a) **humor** (žartovnosť, vtipnosť)
- b) **satiru** (ostrý a útočný výsmech)

Niekedy sa i v rozprávaní vážneho príbehu vyskytnú humorné, smiešne miesta, ktoré

vzniknú pri určitej situácii. Tento jav nazývame situačná komika. Ak komicky pôsobia postavy, je to charakterová komika. Ak vtipnosť a smiešnosť spočívajú vo výbere slov, je to slovná komika.

Komická až satirická napodobenina originálneho literárneho diela zachovávajúca vážnu formu sa nazýva **paródia**. Vzniká tak, že do nového diela, paródie, sa preberú obsahové i formálne znaky parodovaného literárneho diela v zveličenej podobe so zámerom zosmiešniť ho.

V literárnych dielach sa humor môže využiť aj pomocou nonsensu. **Nonsens** je nezmysel.

Literatúra faktu (populárno-náučná, vedecko-populárna literatúra) stojí medzi vecnou a umeleckou literatúrou. Jej funkcia je predovšetkým poznávacia. Dôraz kladie na fakty a vedecké údaje. Je však umocnená pôsobivosťou osobného zážitku, ktorý je charakteristický pre umeleckú literatúru.

Encyklopédia je literárne dielo, ktoré krátko, stručne a jasne vysvetľuje určité poznatky. Využíva náučný jazykový štýl.

Pojmy z novodobých dejín literatúry

Osvietenstvo. Na prelome 18. a 19. storočia sa na Slovensku začala 1. fáza národného obrodovania. Kultúrno-osvetová spoločnosť Slovenské učené tovarištvo malo cieľ šíriť, pestovať a zošľachtovať nový spisovný jazyk. Na jeho čele stál Anton Bernolák. (Vytvoril prvý spisovný jazyk pre Slovákov r. 1787 = bernolákovčinu. Jeho základom bolo záposlovenské nárečie. Jazyk sa neujal, len v kruhoch vzdelancov!) Príkladom národného buditeľa bol Juraj Fándly, autor populárnej literatúry. V tomto období vznikol prvý slovenský román Jozefa Ignáca Bajzu: René mláďenca, príhodi a skusenosti.

Klasicizmus. V prvých desaťročiach 19. storočia sa k slovu dostávala generácia uvedomujúca si príslušnosť k slovanským národom. V literatúre sa obsah i forma opiera o antickú literatúru, klasiku. Literárnymi predstaviteľmi boli Ján Kollár a jeho básnická skladba Slávy dcéra, ktorú napísal v češtine, a Ján Hollý s tromi eposmi Svätopluk, Cyrilo-metodiáda, Sláv a Selankami. Najznámejší dramatik bol Ján Chalupka a jeho Kocúrkovo.

Romantizmus. Národnostný maďarský a hospodársky rakúsky útlak Slovákov vyvolal ďalšiu fázu národného obrodovania v polovici 19. storočia i zapojenie do revolučných rokov v Európe. V literatúre prevláda odpor jednotlivca k spoločnosti a jeho vzbura proti nej. Preto bola toľko vyzdvihovaná rola Jánošíka a zbojníkov v literatúre štúrovcov.

Ľudovít Štúr, Janko Kráľ, Samo Chalupka a jeho Mor ho!, Ján Botto a Smrť Jánošíkova, Andrej Sládkovič a jeho Marína i Detvan, Jozef Miloslav Hurban i Ján Kalinčiak boli najznámejší predstavitelia literárneho romantizmu na Slovensku, orientovaného na obyčajného prostého človeka.

Roku 1843 E. Štúr kodifikoval spisovnú slovenčinu. Bola vytvorená zo stredoslovenského nárečia, ktorým v tej dobe hovorila väčšina Slovákov. Jazyk sa ujal a s úpravami ho používame do dnešných dní.

Realizmus. Druhá polovica 19. a začiatok 20. storočia patrí literatúre, ktorá sa začína orientovať na reálny, skutočný (nie vysnívaný) život obyčajného človeka, častokrát krutý a nemilosrdný, ale plný lásky a jemného humoru. Významnými predstaviteľmi slovenskej literatúry boli Martin Kukučín, Jozef Gregor Tajovský, Božena Slančíková Timrava a Pavol Országh Hviezdoslav.

Literatúra (aj iné druhy umenia) po prvej svetovej vojne už nemá jeden jediný smer a myšlienku. Učebnice literatúry spomínajú napríklad symbolizmus v slovenskej poézii, lyrizovanú prózu (prozaické diela slovenských spisovateľov s krásnymi opismi prírody, rozprávkovými motívmi či poetickými vetami) a mnohé iné smery.

Každý národ má svoju literatúru. Súbor všetkých literárnych diel, ktoré napísali autori jedného národa, voláme **národná literatúra**. Súhrn literatúr, hoci neboli vždy navzájom späté, ale vyrástli zo spoločného európskeho ducha, voláme **európska literatúra**. Súhrn všetkých literatúr, ktoré sa pre svoje umelecké kvality stali majetkom celého ľudstva, voláme **svetová literatúra**.